

Az Orsz. Széchényi Könyvtár zeneműtárának állapota és terve a felszabadulás utáni években.

Az Orsz. Széchényi Könyvtár Zeneműtára az önálló Zenetörténeti Osztály örökébe lépve, gyűjtőkörét nem korlátozta csupán kéziratoss és nyomtatott zeneművekre, hanem kiterjesztette azt a zenei vonatkozású könyvekre, folyóiratokra, levelekre, fényképekre, analektákra, stb. Szám- és tömegszerűség szempontjából a nyomtatott zeneművek és zenei vonatkozású könyvek állománya volt a legtekintélyesebb.

Míg a légítamadások és az ostrom következtében az Orsz. Széchényi Könyvtár többi osztálya alig szenvedett károkat, a Zeneműtárat igen súlyos veszteségek érték, sőt önálló helyiséggel ma sem rendelkezik, így állománya hozzáférhetetlen állapotban van.

Bár előzetes óvintézkedések folytán az értékes anyag egy részét sikerült a pincékben elhelyezni, az emeleti helyiségekben hagyottak jelentős része elpusztult, vagy megrongálódott. Külföldre nem került semmiféle anyag: 1935 óta a zenei könyvek feldolgozása és tárolása is a Nyomtatványtár hatáskörébe tartozik, így az azóta szerzett zenei könyvek — a Múzeum főépületében lévén — megmaradtak. Elpusztult azonban a még új számozás alá nem került zenei vonatkozású könyvek nagy része.

A legpótolhatatlanabb veszteség a zenei folyóiratanyag majdnem teljes megsemmisülése révén érte a könyvtárat.

Míg a zenei kéziratok és nyomtatott zeneművek a bombatalálást következtében jóformán alig szenvedtek kárt, a későbbi beázások ezeken is súlyos nyomokat hagytak s különösen a könnyen oldódó tintával írt manuscriptumok váltak hasznavehetetlenné. (Szerencsére ez a kevésbé értékesekkel történt).

A zeneműtár őrzött anyagán kívül helyrehozhatatlanul megrongálódtak s részben el is pusztultak a katalógusok, amely veszteségnek jelentőségét úgy a könyvtár-járatos kutatóközönség, mint a könyvtári szakemberek előtt fölösleges volna bővebben fejtegetni.

A berendezési tárgyak közül csak a legkisebb terem berendezése maradt meg, azonban ez is megrongálódott.

Ha mindezekhez a komoly veszteségekhez hozzászámítjuk még az anyag megmentett részének az ide-oda szállítások, pincében való tárolás, stb. általa elszenvedett rongálódását, körülbelül vázlatos képet adtunk a tárnak ostromutáni állapotáról.

A bajok azonban tovább sűrűsödtek azért, hogy az Eszterházy palota többi terei is szenvedtek bizonyos károkat s nem állottak helyiségek rendelkezésre ahhoz, hogy a megmenekült anyag visszatárolása, leltározása és újrakatalógizálása elkezdődhessen. Mindezen gátlások ellenére azonban a tár regenerációs munkája azonnal elkezdődött. A jóformán darabonként szétszóródott mérhetetlen mennyiségű katalóguscédula összegyűjtése és alfabetizálása, a romokból kimentett és az idejében elrejtett könyv-, kotta-, kézirat-, stb. anyag visszaszállítása és megfelelő ideiglenes tárolása voltak a legsürgősebb feladatok.

Ezek elvégzése után a zeneműtárnak mindeddig hiányolt modernizálása felé történtek meg a bevezető munkálatok: a decimális rendszer elméleti és gyakorlati zenei részének átdolgozása, külön címfelvételi szabályzat szerkesztése a practica-anyag modern feldolgozásának biztosítására, könyvtártani szakönyvek zenei részének lemásolása a hiányossá vált segédkönyvtár kiegészítése céljából, a nyomtatványtári szakkatalógus zenei részének még egy példányban

való elkészítése azon célból, hogy a zenei szakirodalom kutatóinak a zeneműtár helyiségeiben is rendelkezésére állhasson egy szakkatalógus.

Időközben a vallás- és közoktatásügyi minisztérium hozzájárulásával az Országos Széchényi Könyvtár megvette a LÉDERER-féle könyvtár árubabocsátott zenei anyagának tetemes részét, amely magyar és külföldi biográfiákban, valamint lexikális és pedagógiai vonatkozásban gazdag, ezenfelül értékes bibliofil-csoportot felölelő könyvtárállományán és hézagpótló kottaanyagán kívül főként a teljesen elpusztult folyóiratgyűjtemény pótlásának megalapozására alkalmas folyóiratállományával járult hozzá a tár újjáéledésének megindításához.

1946 februárjában azonban az Eszterházy palotát, ahol a Zeneműtár elhelyezkedett volt, át kellett adni a Köztársasági Elnökség részére s az amúgy is agyongyötört anyag újabb vándorútra kelt, hogy a Múzeum főépületének dísztermében helyezkedjék el, hozzáférhetetlen állapotban, összezsúfolva a többi, Eszterházy-palotából kitelepített osztály hatalmas anyagával. Itt az újabb beázások lehetőségének megszüntetése után sem mondható az elraktározás szerencsésnek sem gyakorlati, sem könyvhigiéniai szempontból.

Hogy a közönség legalább a zenei könyvekhez hozzájusson, a régi könyvállomány megmaradt részét a Zeneműtár 1946 óta fokozatosan feldolgozza és átadja a Könyvtár könyvállományába, a zeneművek újrendszerű feldolgozása azonban csak az 1945 óta vásárolt, kapott, vagy kötelempéldányként beérkező anyaggal történhetik meg, mivel a könyvraktárak jelenlegi befogadóképessége nem engedi meg, hogy az egész kottaállomány ott raktározassék el.

Az 1945-ben megalapozott újrendszerű katalogizálás révén a zeneművek ezentúl a könyvekhez hasonló elbánásban részesülnek, mely körülmény a különböző osztályok katalogizálási módjainak a kutatóközönség számára oly fontos egységessége felé való törekvést szolgálja. Az alfabetikus főkatalógus mellett egy, a bruxellesi schéma alapján készült, de a helyi vonatkozásoknak megfelelően kibővített decimális rendszerű szakkatalógus messzemenő részletességgel választja külön a zeneműveket. A szakrendszer főbb csoportjai: Színpadi és filmzene. — Egyházi és vallásos zene. — Vokális zene. — Instrumentális zene. E csoportokon belül a gyakorlatilag megkívánható legteljesebb részletesség nyilvánul meg és az alkalmazott elosztások segítségével ez még továbbfejleszthető. A katalóguscédulák az adrematizálás révén egységesek és a megőrzött vaslemezek által bármikor pótolhatók, vagy szorozósíthatók. A fő és szakkatalógus mellett iniciatíva-katalógus is készül, mégpedig nemcsak a népdalok, hanem az összes magyar nyelven megjelent szöveges mű kezdő soráról. A sorozati kiadásban megjelenő zeneműveket külön sorozati nyilvántartó öleli fel.

A könyvtárakban elhelyezett összes zenei vonatkozású könyvről külön betűrendes és szakkatalógussal rendelkezik a tár és az 1945. év óta megjelenő összes magyar folyóirat zenei cikkeit is hasonlóan katalogizálja.

Míg a Zeneműtár egyfelől azt az elvet tette magáévá, hogy a zenei könyveknek az általános könyvállomány s a zenei folyóiratoknak a Hírlaptár anyagához való visszaszármaztatása révén azoknak teljességét szolgálja (miközben az ott tárolt zenei vonatkozású materiáról megfelelő katalógusokkal rendelkezik), másfelől saját gyűjtőkörét terjeszti ki olyan területeken, ahol más osztályok nem működnek, viszont bekapcsolásuk mindinkább sürgetővé válik. Mindezek komoly megindításához természetesen önálló, és a szaporodó anyag megfelelő elraktározását biztosító helyiségre volna szüksége, melynek hiánvában képtelen bármiféle terjeszkedésre és fejlődésre. Az alábbiakban próbáljuk vázolni legfontosabb terveinket.

Elsőnek a kézirat-állomány kibővítését említjük. Megfelelő szövegű felhívásoknak az ország különböző zenei centrumaiban való publikálása révén élő szerzők kiadatlan műveinek kéziratait kérjük. A felhívásnak évenkénti megismétlésével elérhető majd, hogy a gyűjtemény egyre bővüljön contemporain-művekkel.

Több szempontból van erre szükség: a kiadási nehézségek miatt nyomtatásban soha meg nem jelent zeneművek között igen sok olyan értékes akad, amely a szerző halála után elkallódik, vagy az örökösök szűk körének féltett kincse marad s az utókor nyilvánossága nehezen, vagy egyáltalában nem is férhet hozzájuk. Szükség van rá továbbá azért is, hogy a hazai nyomtatott zenei termékek bibliográfiája és a mindenkori valóságos zeneműtermés között a komoly zenei művek rovására exisztáló alapvető különbséget fenti gyűjtemény időszaki katalógus-kiadványaival tőlünk telhetőleg enyhíteni tudjuk. Bár muzeális szempontból elsősorban a szerzők saját kézírású művei jelentenek értékes anyagot, a fenti szempontok megelégednének kéziratot másolatokkal is.

A kezdeményezés sikerét esélyesebbé tenné a kéziratkölcsonzés jövőbeni lehetőségének bizonyos irányú kompromisszumos megoldása: pl. két példány (egy eredeti kézirat és egy másolat) beküldése esetén az egyik kikölcsonözhető volna abból a célból, hogy a ki nem adott régebbi vagy új művek iránt érdeklődő előadóművészek rendelkezésére állhasson. Szólisták és karmesterek egyaránt, mint országos gyűjtőhelyen kutathatnának az említett művek után és azok közül műsoraik számára minden személyes befolyástól mentesen válogathatnának. Mindezeknek tudata a szerzőket is serkentené arra, hogy kiadatlan műveiket nyilvántartassák és az érdeklődők kezére juttassák. E gyűjtemény amellet, hogy a jövő számára fokozatosan mind nagyobb értéket fog jelenteni, a mindenkori jelen zenekultúráját is szolgálni tudja.

További terve a Zeneműtárnak, hogy — amint megfelelő elhelyezési lehetőségekkel rendelkezik — a kötelespéldányok törvényének kiterjesztését fogja szorgalmazni a hazai megjelenésű hanglemezekre vonatkozólag is. A megöröklített élőhang dokumentumainak gyűjtése zenei szempontból legalább olyan fontos — nézetünk szerint fontosabb is — mint pl. a zenei vonatkozású fényképek, analekták stb. őrzése. A jövő bizonyos irányú kutatásai számára ma még felbecsülhetetlen alapot nyújthatunk ezzel.

A tár feladatkörébe vág a külföldi kiadóknál megjelent magyar szerzemények összegyűjtése is. Reméljük, hogy a könyvek, időszaki sajtótermékek, stb. hasonló problémájának megoldását célzó külföldi kapcsolatoknak a könyvtár részéről történő fokozatos kiépítése révén nagyobb gépezetbe kapcsolódhatunk bele, mintha a zeneművek elszigetelt kérdéséről volna szó — s ilyenirányú gyarapodásaink felülmúlják majd a mult arányait.

Amint az anyagi eszközök engedik, mindazon régi hazai kéziratok fotokópiáit is meg kell szereznünk, amelyek nincsenek a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonában, hogy ilyen vonatkozású anyagunkat teljesebbé fejlesszük.

A zeneműtár eddig is sokrétű munkaprogramját a fentvázolt tervek teszik ezentúl színesebbé. Természetes, hogy részbeni megvalósulásukhoz is évekre van szükség, különösen mai helyzetünkben.

Mivel e tervek kizárólag a magyar zene területére szorítkoztak, a későbbi és már biztos ütemben érzett fejlődési folyamat során a zeneműtár tökéletesezésének érdekében a külföldi vonatkozású anyag fokozatos gyarapítására is gondolnunk kell.